

Kop van een *Malpolon monspessulanus*.

Foto: Arjan van der Lugt

Een excursie naar Zuid-Frankrijk

Arjan van der Lugt
Beukelsweg 69b
3022 GE Rotterdam

INLEIDING

In het voorjaar van 1993 ben ik samen met drie anderen acht dagen (van 30 april tot 8 mei) in Zuid-Frankrijk geweest. We hebben drie gebieden onderzocht op de aanwezigheid van reptielen en amfibieën. We kwamen tot 19 soorten, die ik in dit artikel zal behandelen. Ondanks dat onze aandacht voornamelijk uit ging naar deze dieren, konden we nog eens tachtig soorten vogels noteren, waaronder bijzondere soorten als de steenarend, rode patrijs, roodkopklauwier, hop en verschillende reiger-soorten. Ook orchideeën waren volop te vinden zoals de *Ophrys sphegodes*,

Ophrys scolopax, *Ophrys lutea*, *Limodorum abortivum*, *Orchis purpurea* en de wit-groene variant van de *Barlia robertiana* (vermeld in LANDWEHR, 1977). In totaal hebben we 14 soorten orchideeën gedetermineerd.

In de eerste twee gebieden die we bezochten, waren we al in voorgaande vakanties geweest, zodat we ongeveer wisten waar we moesten zoeken. Het gaat hier om het gebied rond de Camargue en het gebied onder Perpignan. Het derde gebied bestond uit een gedeelte van de Ardèche rond de stad Privas. Ik zal per gebied de soorten behandelen die we er aantreffen.

HET GEBIED ROND DE CAMARGUE

De Camargue is een natuurgebied in Zuid-Frankrijk aan de kust van de Middellandse Zee. Het gebied ligt ten zuiden van de stad Arles tussen de Grand Rhône en de Petit Rhône. Het landschap bestaat uit rietvelden, grasland, rijstvelden en veel meren, waarvan het Étang de Vaccarès het grootste is. De Camargue is voornamelijk bekend om zijn vogelrijkdom. Wij hebben dan ook in dit gebied het merendeel van de tachtig vogelsoorten waargenomen. Onze eerste camping lag ongeveer 25 kilometer ten noorden van de Camargue, bij het plaatsje Montfrin aan de rivier de Gardon. Tijdens ons verblijf waren er verder geen kampeerders, zodat we in staat waren het terrein grondig te onderzoeken op de aanwezigheid van reptielen en amfibieën. Hier deden we onze eerste waarnemingen. Onder plankjes vonden we drie exemplaren van de zuidelijke ondersoort van de

Gewone Pad (*Bufo bufo spinosus*). De dieren hadden rode ogen en vrij stekelige wratten. De Muurhagedis (*Podarcis muralis*) en een Smaragdhagedis (*Lacerta viridis*) zagen we aan de randen van de camping in het hoge gras. En 's avonds hoorden we Zuideuropese boomkikkers (*Hyla meridionalis*) en Groene Kikkers (*Rana perezi*) uitnodigend kwaken.

In de drie dagen die we hadden uitgetrokken voor dit gebied was het weer op het eerste gezicht niet gunstig. Het was zwaar bewolkt met soms wat zon en ook enkele buien. Toch bleek deze weersgesteldheid goed genoeg voor veel waarnemingen.

De eerste dag zijn we de Camargue ingegaan. In de buurt van St. Gilles vonden we veel Zuideuropese Boomkikkers in het gras langs irrigatieslootjes. Deze soort onderscheidt zich van de Boomkikker (*Hyla arborea*), die onder andere in Nederland voorkomt, door het ontbreken van een duidelijke zwarte

Lacerta lepida op de vlakte van La Crau.

Foto: Arjan van der Lugt

streep over de flanken. Dit onderscheid is overigens voor jonge dieren niet altijd even duidelijk. In de Camargue hebben wij namelijk veel jonge Zuid Europese Boomkikkers gezien die eveneens een zwarte streep over de flanken hadden lopen. De zwarte streep is wel korter en minder scherp omlijnd dan bij de normale boomkikker.

De Zuid Europese Boomkikkers lieten zich goed zien door voorzichtig langs de slootkant te lopen zodat ze voor je voeten uitsprongen. Merkwaardig genoeg zagen we de Boomkikkers nauwelijks op de rietstengels die in de sloot groeiden. Groene Kikkers waren ook volop te vinden langs de irrigatieslootjes. De Groene Kikkers in de Camargue behoren tot de soort *Rana perezi* (SCHOUTEN, 1980). Vroeger beschouwde men de Iberische Meerkikker (*Rana perezi*) als een ondersoort van de Grote Groene Kikker (*Rana ridibunda*), die ook in ons land voorkomt.

De Adderringslang (*Natrix maura*) komt ook voor bij de irrigatieslootjes. We zagen een dier doodstil op de bodem van een sloot liggen. De zig-zag streep op de rug bleek in het water beter tot uitdrukking te komen dan op het land. Meer Adderringslangen zagen we bij een bouwvallig huisje langs de Petit Rhône, waar we zes Adderringslangen vonden onder plastic deksels. De dieren waren vrij klein, niet langer dan 40 cm, en scheidden bij het oppakken een stof af die afschuwelijk ruikt. Hoewel het niet zo sterk is als dat van Ringslangen (*Natrix natrix*), is het misschien voldoende om predatie door bepaalde zoogdieren te voorkomen. Onder ander afval lagen twee Trapslangen (*Elaphe scalaris*) van meer dan een meter lang. De slangen waren niet te vangen: de dieren waren zeer snel en duidelijk niet zonder lashandschoenen te pakken, zodat uiteindelijk slechts een korte kennismaking met deze dieren overbleef.

Twee dagen later hebben we deze plek weer aangedaan in de hoop nu wel een Trapslang te vangen. Maar door het warme weer vonden we geen enkele slang onder het afval. De Adderringslangen lagen te zonnen langs de randen van een poeltje en de Trapslangen konden we niet vinden. Wel zagen we een jonge Hagedisslang (*Malpolon monspessulanus*) die aan het jagen was langs de verweerde muren van het huisje. Zodra het ons in de gaten kreeg, schoot het dier steeds in dezelfde spleet om vervolgens vrij snel de jacht weer te hervatten. Uiteindelijk vonden we nog een zeer fraai getekend vrouwtje van de Adderringslang. Dit exemplaar had, in tegenstelling tot de andere Adderringslangen bij het poeltje, duidelijke gele lengtestrepen, wat het dier een zeer contrastrijk uiterlijk gaf. ARNOLD et al. (1978) vermelden trouwens deze kleurvariant van de Adderringslang. Het blijkt dus dat binnen een populatie de Adderringslang variabel kan zijn. Verder vonden we nog in de buurt van Aigues-Mortes, aan de rand van de Camargue, vier Hazelwormen (*Anguis fragilis*) onder een plaat hout in de wegberm.

Een ander interessant gebied dat ten oosten van de Camargue ligt, is de vlakke van La Crau. Deze steenvlakte die bekend is om zijn bijzondere vogels, is voor reptielen- en amfibieën liefhebbers de moeite waard voor een bezoek. Langs de weg die naar de vlakte leidt, vonden we onder grote stenen Parelhagedissen (*Lacerta lepida*): twee juvenielen en een volwassen beest. De drie Parelhagedissen waren nog erg koud, zodat we ze goed konden fotograferen. Deze Parelhagedissen vertoonden duidelijk een dreighouding. Bij het te dicht benaderen van de beesten rennen ze niet weg maar heffen ze hun kop op en sperren hun bek wijd open. Dit gedrag heb ik nooit eerder gezien, ook

Pelodytes punctatus, gevonden onder een steen.

Foto: Arjan van der Lugt

niet bij andere *Lacerta*-soorten. Iets verder, langs dezelfde weg, ontdekten we in de wegberm een Hagedisslang van ongeveer een meter. De slang lag te genieten van de spaarzame momenten dat de zon door de bewolking heen brak. Ondanks dat de Hagedisslang nog nauwelijks tijd had gehad om zich op te warmen, bleek het fotograferen nog niet mee te vallen. De slang bleef maar draaien en beet herhaaldelijk, maar uiteindelijk lukte het ons toch hem ook voor de camera te krijgen. Verder zagen we nog op de vlakte van La Crau een paartje tegen elkaar liggende Smaragdhagedissen en veel Muurhagedissen bij een parkeerplaatsje.

In de zomer van 1992 zijn we in het departement Hérault geweest, dat ten westen van de Camargue ligt. Het landschap is glooiend en stenig met veel veedrinkpoeltjes en stapelmuurtjes: een ideaal biotoop voor reptielen en amfibieën. Zo hebben we er vorig jaar Hazelskinken (*Chalcides chalcides*) gezien. Dit leek ons een goede reden om het gebied dat

ten noorden van de stad Montpellier ligt, te bezoeken. Op de plaats waar we de Hazelskinken zagen, vonden we nu een Parelhagedis en een Groengestipte Pad (*Pelodytes punctatus*) onder stenen die waren gebruikt voor een vuurplaats. De Parelhagedis was een vrouwtje: het dier had namelijk een vrij smalle kop. Ze vertoonde dezelfde dreighouding als de Parelhagedissen van La Crau. Met de vondst van de Groengestipte Pad was ik zeer ingenomen. In de voorgaande vakanties in Frankrijk heb ik het dier nooit kunnen vinden. Ook niet in Noord-Frankrijk waar de Groengestipte Pad tot vlak aan de Belgische grens moet voorkomen (SPARREBOOM, 1981). Misschien is deze pad vrij schaars in Frankrijk en leeft hij ook tamelijk verborgen.

Bij de plaats St. Martin de Londres hebben we nog een aantal poelen onderzocht op de aanwezigheid van reptielen en amfibieën. Het was opvallend dat elke poel zijn eigen samenstelling van soorten had. Zo was er een poel waar al-

leen een grote populatie Meerkickers zat, terwijl een paar honderd meter verder een schijnbaar identieke poel alleen werd bewoond door Rugstreppadden (*Bufo calamita*). In een andere poel in dit gebied vonden we Zuid Europese Boomkickers en een Marmersalamander (*Triturus marmoratus*) die eitjes aan het afzetten was tegen waterplanten. Het gebied rond de poelen was ook zeer interessant. Zo vonden we er de Hagedisslang en troffen we onder een rotsblok een gele schorpioen aan. De gele schorpioen was zo traag dat we het dier met behulp van een takje op een rotsblok konden zetten om het beter te bekijken. De laatste poel die we bezochten, zat vol Vinpootsalamanders (*Triturus helveticus*) en zeer grote kikkervissen, die zeer schuw waren. Het feit dat hier geen Meerkickers zaten en de staartpunt van de meer dan 10 cm lange larven puntvormig was doet vermoeden dat het om larven ging van de Spaanse Knoflookpad (*Pelobates cultripes*).

HET GEBIED ONDER PERPIGNAN
Het tweede gebied dat we bezochten in deze excursie was de streek onder de stad Perpignan. Dit gebied dat aan de voet van de uitlopers van de Pyreneeën ligt, is waarschijnlijk het soortenrijkste gebied van Frankrijk. Zo komt er bijvoorbeeld met zekerheid de Schijftongkikker (*Discoglossus pictus*) en de Muurgekko (*Tarentola mauritanica*) voor en misschien de Wipneusadder (*Vipera latastei*). Deze adder zou, volgens een Fransman uit deze streek die redelijk wat verstand van reptielen en amfibieën bleek te hebben, nog voorkomen tegen de Spaanse grens. Een paar jaar geleden raakte ik geïnteresseerd in deze streek na het lezen van een paar oude maar boeiende Lacerta-artikelen (KUYTEN, 1951 en WEZEMAN, 1959). De auteurs beschreven het gebied rond de badplaats Argelès-sur-Mer en zagen er haast alle soorten die er voorkomen. Ik was zeer benieuwd wat er anno 1993 nog over was van deze soortenrijkdom.

Psammodromus algirus zonnend in een wegberm.

Foto: Arjan van der Lugt

Niet ver van Argelès-sur-Mer, bij het plaatsje Villelongue-dels-Monts, lag onze camping. Het plaatsje ligt aan de voet van de Pyreneeën aan de rivier de Massane, die vanuit de bergen naar de Middellandse Zee loopt. In het dorp zagen we op een muurtje twee Muurgekko's en veel Muurhagedissen. De Muurhagedissen waren hier veel kleiner dan de Muurhagedissen die we veel hoger buiten het dorp aantreffen. Dit deed ons vermoeden dat het hier ging om de Spaanse Muurhagedis (*Podarcis hispanica*) die hier langs de Middellandse-Zee kust voorkomt.

Volgens ARNOLD et al. (1978) zouden bij de Spaanse Muurhagedis de dorsolaterale strepen duidelijker zijn dan de vertebrale streep, en zou de keel begrensd zijn met kleine vlekjes. Bij de meeste Muurhagedissen waren de dorsolaterale strepen inderdaad sterker ontwikkeld dan de vertebrale streep. De lichte keel begrensd met kleine stippen hebben we niet kunnen constateren, daar we de dieren niet gevangen hebben. FERWERDA (1987) concludeert dat in gebieden waar beide soorten voorkomen er duidelijke biotoopverschillen zijn tussen de Spaanse Muurhagedis en de Muurhagedis. Het voorkomen van de Spaanse Muurhagedis zou zich beperken tot de dalen, terwijl de Muurhagedis in de hogere delen voorkomt. Dit bevestigt ons vermoeden dat er in Villelongue Spaanse Muurhagedissen leven. Zeker zijn we er echter niet van, aangezien de determinatie te veel problemen geeft. Het was trouwens duidelijk te merken dat de dieren in de paartijd zaten; de mannetjes waren druk bezig vrouwtjes te lokken en indringers te verjagen. Bovenop het muurtje bij de camping zagen we twee parende (Spaanse) Muurhagedissen. Het mannetje beet het vrouwtje in de flank en kronkelde zijn staart om de hare, om vervolgens meer dan tien mi-

nuten in deze houding te blijven liggen. Meer Muurgekko's kwamen we tegen op de rotswanden langs de Massane. Deze zeer vlugge hagedissen lagen 's ochtends te zonnen op de kale rotsen. Ze waren zwart getekend met smalle, lichte dwarsbanden die naar de staart toe het duidelijkst zijn. Opvallend was dat veel dieren last hadden van rode mijten die zich vast beten aan de poten en tussen de tenen. Bij een te dichte benadering schoten ze in rotsspleten waar ze nooit ver vanaf lagen. Verder zagen we er nog een jonge Hagedisslang en een Parelhagedis, die zich, evenals de Muurgekko's, ophielden aan de rand van rotsspleten.

De Algerijnse Zandloper (*Pseudis algirus*) komt hier ook voor. Ze leven in de wegbermen en in de dichtbegroeide gebieden langs de rotswanden van de Massane. We vonden ze ook in de buurt van Millas langs de rivier de Têt. Langs een zandwal, waar een kolonie bijeneters zich had gevestigd, zaten de dieren tussen de dichte begroeiing. Ook jonge Zandlopers troffen we er aan. Deze dieren hadden in tegenstelling tot de adulten een opvallend rode staart. Door het warme weer en de voortdurende waakzaamheid van de Zandlopers bleek fotograferen niet mee te vallen.

Meer geluk kregen we toen we bij de oevers van de rivier de Têt kwamen. Tot onze grote vreugde zagen we daar Schijftongkikkers. Deze soort die in Europa zijn grootste verspreiding heeft in Spanje, komt in Frankrijk alleen in het gebied rond Perpignan voor. Ze zaten samen met Iberische Meerkikkers langs de verschillende poelen in de rivierbedding. De dieren zijn evenals de Iberische Meerkikkers zeer schuw: ze verraden zich enkel door een plons in het water. Met een schepnet waren we toch in staat een aantal dieren te vangen door op goed geluk uit te halen over de

Juveniel exemplaar van *Hyla meridionalis* in de Camargue.

Foto: Henk van Harskamp

Natrix maura met gele lengtestrepen.

Foto: Henk van Harskamp

plaats waar de kikkers de bodem in doken. Twee varianten zaten in ons net: de gevlekte vorm en een uniform roodbruine vorm. Iets verder zagen we de larven van de Schijftongkikker. Op een plek langs de oever zag het zwart van de zeer kleine kikkervisjes. De larven van de Schijftongkikker worden tot de kleinste van Europa gerekend (ARNOLD et al., 1978).

De laatste dag in dit gebied hadden we gepland voor een bezoek aan de bergen achter Villelongue. Op de Col de l'Ouillat zouden *Aspisadders* (*Vipera aspis*) en eventueel de *Wipneusadder* voorkomen. De Pyreneeën zijn hier vrij laag: de toppen bereiken een hoogte van maximaal 1000 meter. De hoogste berg is de Pic du Canigou van 2784 meter die je vanaf de camping kan zien, maar deze berg ligt een stuk verder naar het westen. Het gebied rond de Col de l'Ouillat bestaat uit een grillig landschap met veel rotsformaties, bos en bloemenweitjes. Ondanks intensief zoeken konden we geen adders vinden. We zagen wel zeer veel Muurhagedissen die op alle rotsen en stenen in het landschap aanwezig waren. 's Avonds hoorden we een vertrouwd geluid: het geluid van een koor Rugstreeppadden. Met een zaklantaarn gewapend konden we de padden lokaliseren. Ze zaten op een stuk bouwland in een aantal ondergelopen karresporen.

In het algemeen viel het resultaat van onze zoekactie niet tegen: veel soorten die KUYTEN (1951) en WEZEMAN (1959) beschreven, waren nog te vinden. Een soort die met name Wezeman als zeer talrijk beschreef, namelijk de Spaanse Zandloper (*Psammodromus hispanicus*), konden wij niet vinden. Ook vorig jaar heb ik ze niet gezien. Volgens beide auteurs waren de Zandlopers de meest algemene hagedissen in dit gebied. De Spaanse Zandloper was met name te vinden

langs de stranden en de Algerijnse Zandloper bewoonde de stapelmuurtjes landinwaarts. Kuyten vond 42 jaar geleden maar twee Muurhagedissen terwijl wij zeer veel Muurhagedissen hebben gezien (ook vorig jaar) en vrij weinig Algerijnse Zandlopers. Het lijkt erop dat Muurhagedissen toenemen terwijl de Zandlopers afnemen.

HET GEBIED ROND DE STAD PRIVAS

De laatste twee dagen van onze excursie hebben we doorgebracht in het departement Ardèche in de buurt van de stad Privas. Onze camping was gelegen ten noorden van Privas bij het plaatsje St.Fortunat-sur-Eyrieux aan de rivier de Eyrieux. In tegenstelling tot de bergen achter Villelongue zijn de bergen in dit gebied minder grillig. De toppen die een hoogte halen van ongeveer 800 meter zijn voornamelijk bedekt met bossen en weiden. De rotsformaties van de Pyreneeën zijn in dit deel van de Ardèche nauwelijks terug te vinden. Behalve naar het gebied rond het plaatsje St.Fortunat hebben we nog een dagtocht gemaakt naar het Plateau du Coiron dat ongeveer op 700 meter hoogte ligt, ten zuiden van de stad Privas. Met name de rand van dit Plateau is herpetologisch interessant. Zeer talrijk was de Smaragdhagedis. Ze waren vooral te vinden op goed begroeide plaatsen, zoals wegbermen, bosranden en rivierbeddingen. Ze waren ook te vinden bij de rivierbedding van de Eyrieux, vlak bij de camping waar ze samen met de Muurhagedis voorkomen. De mannetjes van de Smaragdhagedis waren zeer fel getekend. Bij het zonnen stak de helblauwe keel goed af tegen de groene vegetatie. De rivierbedding van de Eyrieux huisvestte niet alleen Smaragdhagedissen en Muurhagedissen, maar ook de Adderringslang. Een dier zagen we van

Gevlekte variant van *Discoglossus pictus* langs de rivier de Têt.

Foto: Henk van Harskamp

Tabel. Overzicht van de waargenomen soorten.

Wetenschappelijke naam	Gebied	Aantal
<i>Salamandra salamandra</i>	C	1
<i>Triturus marmoratus</i>	A	1
<i>Triturus helveticus</i>	A,C	>15
<i>Discoglossus pictus</i>	B	3
<i>Pelodytes punctatus</i>	A	1
<i>Bufo bufo</i>	A	3
<i>Bufo calamita</i>	A,B	>5
<i>Hyla meridionalis</i>	A	>50
<i>Rana perezi/ridibunda</i>	A,B,C	>25
<i>Tarentola mauritanica</i>	B	>10
<i>Psammotromus algirus</i>	B	7
<i>Lacerta lepida</i>	A,B	8
<i>Lacerta viridis</i>	A,B,C	>25
<i>Podarcis muralis</i>	A,B,C	>75
<i>Anguis fragilis</i>	A	4
<i>Malpolon monspessulanus</i>	A,B	4
<i>Coluber viridiflavus</i>	C	1
<i>Elaphe scalaris</i>	A	2
<i>Natrix maura</i>	A,C	>10

A = Het gebied rond de Camargue
 B = Het gebied onder Perpignan
 C = Het gebied rond de stad Privas

een rotswand afglijden, richting rivier. Verder zagen we er 's ochtends, midden in de zon, een Vuursalamander (*Salamandra salamandra terrestris*). Het dier stond roerloos in een klein stroompje dat uitmondde in de Eyrieux. Het is een volkomen raadsel waarom het dier actief was. De Vuursalamander is namelijk uitsluitend een nachtdier. Misschien was het dier larven aan het afzetten in het stroompje.

Op zoek naar Aspisadders, die we niet konden vinden, deden we bij het Plateau du Coiron onze laatste waarneming: een Geelgroene Toornslang (*Coluber viridiflavus*). Het dier schoot zeer snel weg in de dichte begroeiing. Met dit beeld kwam er een einde aan ons verblijf in Zuid-Frankrijk.

AN EXCURSION TO THE SOUTH OF FRANCE

Herpetological observations were made over a period of eight days in three areas of southern France. The places visited included the Camargue, the area below Perpignan and the surroundings of the town of Privas. The 19 species we saw, are described in this article and are mentioned in the accompanying table.

LITERATUUR

ARNOLD, E.N., J.A. BURTON & D.W. OVENDEN, 1978. Elseviers reptielen- en amfibieëngids. Elsevier, Amsterdam/Brussel.
 FERWERDA, W.H., 1988. Waarnemingen aan de herpetofauna van de Aragonese Pyreneeën. *Lacerta* 46: 122-129.
 KUYTEN, P.J., 1951. Eenmansexpeditie naar Zuid-Frankrijk. *Lacerta* 9: 85-88.
 LANDWEHR J., 1977. Wilde orchideeën van Europa. Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's Gravenland.
 SCHOUTEN, J.E., 1985. Oecologische observaties van populaties van de Zuideuropese boomkikker (*Hyla meridionalis*) en de Iberische meerkikker (*Rana perezi*) in de Camargue, Frankrijk. *Lacerta* 43: 138-155.
 SPARREBOOM, M., (red.), 1981. De amfibieën en reptielen van Nederland, België en Luxemburg. A.A. Balkema, Rotterdam.
 WEZEMAN, B., 1959. Enkele veldwaarnemingen in Frankrijk. *Lacerta* 18: 25-30.